

K E L T A I N E N K I R J A S T O

W. G. SEBALD

Merkintöjä Korsikasta

K E L T A I N E N K I R J A S T O

W. G. SEBALD:

Austerlitz (2001, suom. 2002)

Vieraalla maalla (1992, suom. 2004)

Saturnuksen renkaat (1995, suom. 2010)

Huimaus (1990, suom. 2011)

Ilmasota ja kirjallisuus (1999, suom. 2014)

Merkintöjä Korsikasta (2003, suom. 2016)

W. G. SEBALD

Merkintöjä Korsikasta

Suomentanut

OILI SUOMINEN

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Alkuperäiset saksankieliset tekstit: Kleine Exkursion nach Ajaccio,
Campo Santo, Die Alpen im Meer, La cour de l'ancienne école.

'A little excursion to Ajaccio', 'Campo Santo', 'The Alps in the Sea'
and 'La cour de l'ancienne école' first published in CAMPO SANTO

Copyright © 2003, The Estate of W. G. Sebald

All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2016

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-7129-2

Pieni retki Ajaccioon

Viime vuoden syyskuussa, viettäessäni kahden viikon lomaa Korsikan saarella, matkustin sinisellä bussilla saaren länsirantaa alas Ajaccioon tarkoituksena tutustua tähän kaupunkiin, josta en tiennyt mitään muuta kuin sen, että keisari Napoleon oli syntynyt siellä. Oli kaunis, aurinkoinen päivä, Maréchal Foch -aukion palmut liikahtelivat mereltä puhaltavassa tuulessa, satamassa kohosi iso lumivalkoinen risteilyalus kuin jäävuori ja minä kiertelin kujilla tuntien olevani vapaa ja joutilas, livahdin siellä täällä jonkin talon tummanpuhuvaan, tunnelimaiseen rappukäytävään, luin jonkinlaisen hartauden vallassa talon asukkaiden nimet peltisistä postilaatikoista ja yritin kuvitella, millaista olisi asua tällaisessa kivilinnassa elämän loppuun saakka, vailla muuta puuhaa kuin tutkailla mennyttä ja kuluvaan aikaa. Mutta koska kukaan meistä ei voi olla vain hiljaa

itseksensä vaan aina pitää olla edes jotakin mielekäästä tekemistä, hylkäsin pianikin haaveet elämästä vailla minkäänlaisia velvollisuuksia ja aloin miettiä, miten voisin kuluttaa iltapäivän tunnit, ja tuskin itsekään tiesin, mitä oikein tapahtui, mutta niin vain huomasin seisovani Musée Feschin eteishallissa pidellen kädessäni muistikirjaa, lyijykynää ja pääsylippua.

Kuten vanha *Guide Bleu* -opaskirja myöhemmin tiesi kertoa, Napoleon Bonaparten äidin Letizia Bonaparten äiti solmi toisen avioliiton Fesch-nimisen sveitsiläisupseerin kanssa, joka oli Genovan tasavallan palveluksessa, ja tästä liitosta syntyi Joseph Fesch, joka siis oli Napoleonin äidin velipuoli. Kirkollisen uransa alussa Fesch hoiti mitä-töntä papinvirkaa Ajacciossa. Mutta kun hänen sisarenpoikansa sitten nimitti hänet Lyonin arkkipiispaksi ja Vatikaanin-lähettilääksi, hänestä tuli vähitellen merkittävä taiteen keräilijä, yksi alan merkittävimmistä toimijoista aikana, jolloin kaupan oli todellinen taideteosten tulva: niitä oli valankumouksen aikana kahmittu kirkoista, luostareista ja linnoista, otettu maanpakolaisilta ja saatu ryöstösaaliina Hollannin ja Italian kaupungeista.

Feschin kunnianhimoinen tavoite oli dokumentoida yksityiskokoelmallaan Euroopan taide-

historian kaikki vaiheet. Ei tiedetä tarkkaan, montako maalausta hänellä oli kokoelmassaan, mutta niitä arvellaan olleen lähemmäs kolmekymmentätuhatta. Hän kuoli vuonna 1838, testamentin toimeenpanijaksi määrättiin Joseph Bonaparte, ja Ajaccion varta vasten rakennettuun museoon päätyivät erinäisten kierojen komer-venkkien jälkeen muun muassa Cosimo Turan Madonna, Botticellin Neitsyt köynnöksen alla, Pier Francesco Cittadinin Asetelma ja turkkilainen matto, Spadinon Hedelmiä ja papukaija, Tizianin Nuori mies joka pitelee hansikasta – ja monta muuta ihastuttavaa maalausta.

Kaikkein kauneimmalta tuona iltapäivänä näytti Luccassa 1600-luvulla eläneen Pietro Paolinin maalaus. Syvänmustaa, vasemmassa laidassa hiukan tummanruskeaan vivahtavaa taustaa vasten on noin kolmikymmenvuotias nainen. Hänellä on suuret surumieliset silmät ja yllään yönmusta puku, joka ei nimeksikään erotu ympäröivästä pimeydestä mutta jonka jokaisen poimun ja lasoksen voi tästä näkymättömyydestä huolimatta aistia ja havaita. Hänen kaulassaan on helminauha. Oikean käsivartensa hän on kietonut suojelemaan pientä tytärtään, joka seisoo hänen edessään sivutain, mutta on kääntänyt katsojaan päin vakavat,

uhmakkaat kasvonsa, joilla vielä tuntuvat näkyvän kyynelten jäljet. Tytöllä on yllään tiilenpunainen asu, ja punaiseen on puettu myös vajaan kolmen tuuman mittainen sotilasnukke, jota tyttö pitelee kädessään, liekö sitten sotaan lähteneen isän muistoksi tai kenties torjumassa meidän pahaa silmäämme. Katselin kauan tätä kaksoismuotokuvaa ja uskoin näkeväni siinä elämän koko onnettomuuden kaikessa arvoituksellisuudessaan.

Ennen kuin lähdin museosta käväisin vielä alakerrassa, missä on esillä Napoleonin muistoesineitä ja pyhänjäännöksiä. Kokoelmassa on Napoleonin kuvan ja nimikirjoituksen koristamia paperiveitsiä, sinettejä, taskuveitsiä, tupakka- ja nuuskarasioita, koko laajan suvun ja ison jälkeläisjoukon miniatyyrimuotokuvia, siluettikuvia ja posliinimedaljonkeja, egyptiläisaihein koristeltu strutsinmuna, värikkäitä fajanssilautasia, posliinikuppeja, kipsipystejä, alabasterifiguriineja, pronssi-veistos Bonapartesta ratsastamassa dromedaarilla ja melkein miehenkorkuisen lasikuvun alla frakia muistuttava, punaisten koristepunosten ja kahdentoista messinkinapin koristama, koinсыömä univormuntakki – *l'habit d'un colonel des Chasseurs de la Garde, que porta Napoléon Ier.**

* Ks. s. 70

Näytteillä on myös lukuisa joukko vuolukivestä ja norsunluusta tehtyjä veistoksia keisaris-ta hänen tutuissa poseerausasennoissaan, isoimmat kymmenen sentin korkuisia ja loput toinen toistaan pienempiä, kunnes silmä ei juuri muuta erota kuin himmeän valkoisen täplän, liekö se sitten ihmiskunnan historian katoamispiste. Yksi näistä pikkuruisista hahmoista esittää virkaheitoa keisaria istumassa *sur le rocher de l'île de Sainte-Hélène*. Tuskin herneenkokoisena manttelissaan ja kolmikolkkahatussaan hän istua nököttää hajareisin pikkuisella pallilla tuffilohkareen päällä, joka tosiaan on peräisin Saint Helenan saarelta, ja katselee kaukaisuuteen kulmat kurtussa. Eipä hän liiemmin liene viihtynyt keskelä Atlanttia, ja varmaan hän siellä kaipasi entisen elämänsä kiihkeitä vaihteita, etenkin kun niihin harvoin uskollisiin, joita hänellä oli seuranaan, ei ilmeisesti oikein ollut luottamista.

Näin saattoi ainakin päätellä *Corse Matin*-lehdessä tuona samana päivänä ilmestyneestä artikkelista, jossa muuan professori René Maury väitti, että FBI:n laboratoriossa tehdyssä tutkimuksessa oli keisarin hiuksia analysoimalla voitu aukottomasti todeta, *que Napoléon a lentement été empoisonné à l'arsenic à Sainte-Hélène, entre 1817*

et 1821, par l'un de ses compagnons d'exil, le comte de Montholon, sur l'instigation de sa femme Albine que était devenue la maîtresse de l'empereur et s'est trouvée enceinte de lui. En oikein tiedä, mitä moisista tarinoista pitäisi ajatella. Napoleon-myytti on synnyttänyt mitä hämmästyttävimpiä tarinoita, jotka aina perustuvat kiistämättömiin tosiseikkoihin. Niinpä esimerkiksi Kafka kertoo, että hän oli ollut 11. marraskuuta 1911 Rudolphinussa pidetyssä konferenssissa, jonka teemana oli *La Légende de Napoléon*, ja että siellä eräs Richepin-niminen mies, vahvarakenteinen, solakka viisikymppinen, jolla oli Alphonse Daudetin malliset tiukasti kalloa myötäilevät ja silti jäykästi sivuille sojottavat hiukset, oli muun muassa väittänyt, että Napoleonin hauta oli aiemmin avattu kerran vuodessa, niin että ohi marssivat sotaveteraanit saattoivat nähdä palsamoidun keisarinna. Mutta koska keisarinna oli melkoisen turvoksissa ja alkoi jo vihertää, oli tästä jokavuotisesta haudanavauksesta luovuttu. Richepin itse oli Kafkan mukaan päässyt näkemään keisarinna ruumiin istuessaan isosetänsä käsivarrella, sillä setämies oli ollut Napoleonin Afrikan-joukoissa ja komendantti oli ihan häntä varten avauttanut haudan. Kafkan päiväkirjamerkin-

tä kertoo edelleen, että konferenssi oli päätty-
nyt esitelmänpitäjän valaan, jonka mukaan vie-
lä tuhannen vuoden päästäkin hänen ruumiinsa
jokainen pölyhiukkanen, jos siinä vain olisi tun-
to jäljellä, olisi valmis noudattamaan Napoleo-
nin kutsua.

Kardinaali Feschin museosta poistuttuani
istuin hetkisen Place Letizia -aukion kivipenkil-
lä. Aukio on oikeastaan vain kerrostalojen väliin
jäänyt pieni puisto, eukalyptusten ja oleanterien,
viuhkapalmujen, laakeripuiden ja myrttien kei-
das keskellä kaupunkia. Rauta-aita erottaa puis-
ton kujasta, jonka toisella laidalla kohoaa Casa
Bonaparten valkoinen julkisivu. Tasavallan lippu
riippui oven yllä, ja kävijät kulkivat sisään ja ulos
melko tasaisena virtana. Hollantilaisia ja saksal-
laisia, belgialaisia ja ranskalaisia, ja kerran ryhmä
hyvin vanhoja ja arvokkaita japanilaisia. Useim-
mat heistä olivat menneet menojaan ja iltapäi-
vä ehtinyt jo pitkälle, kun vihdoinkin menin sisälle
taloon. Pöyinen eteishalli oli tyhjä. Lippukassas-
sakaan ei näkynyt ketään. Vasta kun seisoinkin aivan
kassan edessä ja ojensin käteni ottaakseni maise-
makortin telineestä, huomasin että tiskin takana,
mustassa nahkaisessa työtuolissa istui tai oikeam-
min makasi nuorehko nainen.

Hänet nähdäkseen piti kumartua tiskin yli, ja silmien eteen avautuva näky, tuo seisomisesta väsyneitä jalkojaan lepuuttava ja ehkä myös pikkuisen torkahtanut Casa Bonaparten lipunmyyjä, oli sellainen oudon hidastettu silmänräpäys, jonka muistaa vielä vuosien päästäkin. Kun lipunmyyjä nousi, kävi ilmi, että hän oli hyvin komea nainen. Hänet saattoi hyvin kuvitella oopperalavalle, missä hän laulaa elämäänsä väsyneenä *lasciate mi morir* tai jotakin muuta viimeistä aariaa. Mutta vielä omalaatusempi kuin hänen olemuksensa oopperadiivamaisuus oli hänen vasta toisella silmäyksellä havaittava mutta sitäkin hämmästyttävämpi yhdennäköisyytensä Ranskan keisarin kanssa, sen saman jonka synnyinkodissa hän toimi ovenvartijana.

Hänellä oli samanlaiset pyöreähköt kasvot, samanlaiset suuret, pullottavat silmät, samanlaiset suippoina suortuvina otsalle putoavat vaaleahkot hiukset. Kun hän ojensi minulle pääsylipun ja huomasi, etten saanut silmiäni irti hänestä, hän hymyili minulle ymmärtäväisesti ja sanoi melkeinpä viettelevällä äänellä, että näyttely alkaa toisesta kerroksesta. Nousin mustat marmoriportaat ja hämmästyin aika lailla, kun portaiden yläpäässä minua odotti toinen daami, joka ilmei-

sesti myös kuului Napoleonin sukuun tai ainakin toi minun mieleeni jotenkin epämääräisesti Massénan tai Mackin tai jonkun muun maineikkaan ranskalaisen sotapäällikön, luultavasti siksi että olin aina pitänyt heitä varreltaan vähäisinä sankareina.

Minua portaiden ylätasanteella odottava daami näet oli huomiotaherättävän pienikokoinen, ja vaikutelmaa vielä tehosti hänen lyhyt kaulansa ja hyvin lyhyet, tuskin lanteille ulottuvat käsivartensa. Päälle päätteeksi hän kantoi Ranskan lipun värejä, hänellä oli sininen hame, valkoinen pusero ja uumaa kiertävä punainen vyö, jonka isokokoinen messinginkiiltävä solki oli jollain lailla hyvin sotilaallinen. Kun olin päässyt ylimmille porrasaskelmille, marsalkatar väistyi sivuun ja sanoi *Bonjour Monsieur*, ja hänenkin huulillaan viipyi hieman ironinen hymy, jolla hän uskoakseni tahtoi kertoa minulle, että hän tiesi paljon enemmän kuin saatoin edes aavistaa. Näistä tapaamisista menneisyyden hienovaraisten lähettiläiden kanssa vähän järkyttyneenä vaeltelin hetken päämäärättä museon saleissa, palasin ensimmäiseen kerrokseen ja nousin taas takaisin toiseen. Vähä vähältä alkoivat sisustus ja näyttelyesineet järjestyä mielessäni kokonaisuudeksi.

Kaiken kaikkiaan museo oli edelleen sellainen kuin Flaubert kuvasi Korsikan-päiväkirjassaan: jokseenkin vaatimattomia huoneita, sisustus tasa-valtalaisen maun mukainen, muutama kattokruunu ja venetsialainen peili, nyt jo himmeinä ja läiskikkäinä; pehmeää hämärää, sillä aivan samoin kuin Flaubertin käynnin aikana olivat nytkin ikkunat tosin apposen avoinna, mutta tummanvihreät kaihtimet olivat kiinni. Säleiden välisistä tihkuva auringonvalo raidoitti tammiparketin. Oli kuin aika olisi pysähtynyt. Flaubertin mainitsemista esineistä puuttui vain kultamehiläisin kirjottu keisarinviitta, jonka hän oli nähnyt hohhtavan valohämyssä. Vitriineissä uinuvat suvun viralliset paperit, jotka oli kirjoitettu kauniilla käsialalla, samaten Carlo Bonaparten metsästysaseet, pari pistoolia ja floretti.

Seinillä oli kameekuvia ja muita miniatyyreja, sarja teräspiirroksia Friedlandin, Marenгон ja Austerlitzin taisteluista sekä lehtikullalla päällystetyssä raskaassa kehyksessä Bonaparten suvun sukupuu, ja sen eteen minä lopulta seisahduin. Taivaansinistä taustaa vasten kohosi ruskeasta maasta valtava tammi, jonka oksilla riippui paperista leikattuja valkoisia pilvenmuotoisia lappuja, joissa oli koko keisarillisen per-

heen kaikkien jäsenten ja myöhempien jälkeläisten nimet ja elinvuodet. Tässä he olivat kaikki koolla, Napolin kuningas, Rooman kuningas ja Westfalenin kuningas, Marianne Elisa, Maria Annunciata ja myös Marie Pauline, seitsemästä sisaruksesta ilomielisin ja kaunein, sekä onneton Reichsstadtin herttua, ornitologi ja iktyologi Charles Lucien, Jérômen poika Plon-Plon ja tytär Mathilde Letizia, Napoleon III kiverine viiksineen, Baltimoren Bonapartet ja vielä monta monituista muuta.

Aivan huomaamatta oli marsalkatar Ney, kenties havaittuaan että tarkastelin genealogista urotyötä silmin nähden liikuttuneena, tullut minun viereeni ja sanoi kunnioittavan vaimealla äänellä, että ainutlaatuisen luomuksen oli 1800-luvun lopulla tehnyt erään Cortessa asuvan notaarin, suuren Napoleonin-ihailijan tytär. Marsalkatar sanoi, että perhosten koristamat lehdet ja kukkaterkut kuvataulun alareunassa olivat aitoja, kuivattuja *maquis*-kasveja, alppiruusuja, myrtejä ja rosmariineja, ja loputtomina työtunteina tyttö oli omista hiuksistaan punonut siniseltä taustalta kohokuvana erottuvan tummanpuhuvan, kyhmyisen puunrungon, joko rakkaudesta keisariin tai sitten omaan isäänsä.

Nyökkäsin hartaana tämän selostuksen kuullessani ja jäin vielä hetkeksi seisomaan sukupuun eteen, kunnes sitten käännyn, poistuin salista ja palasin ensimmäiseen kerrokseen, jossa Bonaparten perhe oli asunut siitä saakka kun saapui Ajaccioon. Carlo Bonaparte, Napoleonin isä, joka oli ollut itsenäisen Korsikan johtajan Pasquale Paolin sihteeri, oli Corten taistelun jälkeen, patrioottien kärsittyä tappion ylivoimaisille ranskalaisjoukoille, lähtenyt rannikolle, kohti turvallista Ajacciota. Yhdessä raskaana olevan vaimonsa Letizian kanssa hän matkasi saaren sisäosien autioiden vuorten ja rotkojen kautta, ja luulenta, että nämä kaksi pienikokoista ihmistä muu-
lien selässä, keskellä mahtavia maisemia tai yksin yön pimeydessä leiritulen ääressä kyyhöttäessään olivat kuin Maria ja Josef monissa tutuissa Pako Egyptiin -kuvissa. Ja jos teoria sikiön prenatalisista kokemuksista on paikkansapitävä, selittää tämä dramaattinen matka monella tapaa keisarin luonteenpiirteitä, etenkin sen, että hän hoiti asiat aina jotenkin hätiköiden, suin päin, esimerkiksi jo oman syntymänsä, jossa hän tunki ulos sellaista vauhtia, ettei Letizia ehtinyt lapsivuoteeseen vaan joutui synnyttämään pojan niinsanotun keltaisen salin sohvalla.

Kenties näiden erikoisten ja myöhempää uranvalintaa enteilevien tapahtumien muistoksi Napoleon lahjoitti kunnioitetulle äidilleen vuosia myöhemmin norsunluusta veistetyyn, jokseenkin kyseenalaista makua osoittavan jouluseimen, joka yhä edelleen on nähtävänä Casa Bonapartessa. Tuskinpa Letizia ja Carlo 70- ja 80-luvulla, kun oli sopeuduttava uusiin vallanpitäjiin, saattoivat edes uneksia, että heidän joka päivä yhteisen pöydän ääressä istuvat lapsensa joskus olisivat kuninkaita ja kuningattaria ja että nimenomaan lapsista riitaisin, korttelin kujilla aina kahnauksiin joutuva ja siksi Ribulioneeksi haukuttu Napoleon kerran kantaisi valtavan, melkein koko Euroopan laajuisen valtakunnan kruunua.

Mutta mitä me voimmekaan etukäteen tietää historian kulusta, joka määräytyy joidenkin logiikan ulottumattomissa olevien lakien mukaan, jota ohjaavat ja jonka suuntaa muuttavat ratkaisevalta hetkellä usein ennalta arvaamattomat pikku-seikat, jokin tuskin havaittava ilmavirta, maahan putoava lehti tai väkijoukossa vaihdettu katse. Edes jälkikäteen emme pysty selvittämään, miten asiat todella olivat olleet ja mistä tuo tai tämä maailmantapahtuma johtui. Tarkinkaan menneisyudentutkimus tuskin yltää yhtään lähemmäs

meidän ulottumattomissamme olevaa totuutta kuin vaikkapa niinkin mieletön väite kuin se, jonka minulle kerran esitti Belgian pääkaupungissa asuva ja vuosikymmenet Napoleon-tutkimusta harrastanut mies nimeltä Alfonse Huyghens: hän kun väitti, että kaikki Ranskan keisarin Euroopan maissa ja valtakunnissa aikaansaamat mullistukset johtuivat pelkästään värisokeudesta – keisari näet ei erottanut punaista vihreästä. Mitä enemmän verta valui taistelukentälle, niin sanoi tämä belgialaistutkija, sitä tuoreemman vihreältä ruoho näytti Napoleonin silmissä.

Illalla kävelin Cours Napoléonilla ja istuin sitten pari tuntia pienessä ravintolassa Merisataman lähellä katsellen valkoista risteilyalusta. Join kahvia ja tutkiskelin paikallislehteä miettien, lähteekö elokuvaan. Vieraisissa kaupungeissa käyn mielelläni elokuvissa. Mutta Empiren ”Judge Dread”, Bonaparten ”USS Alabama” sen paremmin kuin Laetitiassa menevä ”L’amour à tout prix” eivät oikein tuntuneet sopivan päivän päätteeksi. Niinpä palasin kymmenen maissa hotelliin, johon olin kirjoittautunut vähän ennen puolta päivää. Avasin ikkunat selkoselälleen ja katselin yli kaupungin kattojen. Kaduilla kohisi yhä liikenne, mutta sitten oli yhtäkkiä aivan hiljaista, parin sekun-

nin ajan vain, kunnes ilmeisesti jostain hyvinkin läheltä kuului pomminräjähdys, kuiva lyhyt paukahdus, ei niinkään harvinaista Korsikalla. Panin maata ja nukahdin pian kuunnellen palokunnan hälytyssireenien ulvontaa.